

O'QUVCHILARNING INTELLEKTUAL QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH JARAYONINING NAZARIY JIHATLARI

Mirzamatova Shaxlo Tashpulatovna

Angren shahar 1- sonli kasb-hunar

maktabida kimyo-biologiya o'qituvchisi

Sifatli ta'limning dolzarbligi jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy rivojlanishining muhim omili sifatida axborot, ijodiy va shaxsning moslashuvchan potentsiali hisoblanadi. Etakchi psixologik-pedagogik nazariyalar va yo'nalishlarni tahlil qilish kontekstida shaxsning umumiy rivojlanishi tizimida intellektual qobiliyatlarni rivojlantirish jarayoni yotadi. Ushbu maqolada maktabda kimyo fanini o'qitishda o'quvchilarning intellektual imkoniyatlarini rivojlantirish jarayonining asosiy xususiyatlari, funktsional va didaktik ahamiyati, o'quvchilarning intellektual qobiliyatlari rivojlanish xususiyatlari o'rganildi.

“Intellekt” va “intellektual imkoniyatlar” tushunchalari psixologik-pedagogik adabiyotlarda keng tarqalgan va ko'proq qobiliyatlar bilan birgalikda qo'llaniladi.

Rubinshteynning fikricha, insonning intellektual rivojlanishi mavjud imkoniyatlarni amalga oshirish orqali ochiladigan yangi imkoniyatlar doirasi bilan belgilanadi. Shaxsning intellektual imkoniyatlari, akademik U.Z.Zubaydovning fikricha, o'zini-o'zi ta'minlovchi, tashabbuskor, samarali hayot kechirishining asosiy manbalaridan biridir.

Suxomlinskiy - bu insonning intellektual qobiliyatining chuqur rivojlanishi, unga jahon madaniyati yutuqlari va madaniy qadriyatlar bilan tanishish ta'sir qiladi deydi. Har bir o'quvchida ma'lum bir vaziyatda o'zini namoyon qila oladigan ko'plab yashirin, amalga oshirilmagan, rivojlanmagan intellektual qobiliyatlar mavjud. Yangi imkoniyatlar (bu muayyan vaziyatda yashirin) o'quvchi zarur intellektual faoliyatga jalb qilinganda “uyg'onishi” mumkin bo'lgan yashirin imkoniyatlardir. Yashirin (yashirin) intellektual qobiliyatlarni maxsus usullar yordamida ajratib olish va rivojlantirish mumkin. Intellektual qobiliyatlar shaxsiy rivojlanish jarayonining muhim yo'nalishlari birlashtirilgan ajralmas nuqtadir - bu yo'nalishlarni uyg'unlashtirish asosida aqlni rivojlantirish va o'quvchilarning qobiliyatlarini rivojlantirish kabi ta'lim jarayoni sub'ektlarini rivojlantirishga yo'naltirilgan muhim qiymat-semantik yo'nalishga aylanadi.

Bugungi kunda maktabda o'quvchilarning intellektual qobiliyatlarini oshirish maqsadida shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalar keng qo'llanmoqda, ularning turlaridan biri muammoli ta'limdir. Muammoli o'qitish o'quvchilarning individual xususiyatlariga osongina moslashadi, muloqat madaniyatini singdiradi, mustaqillik, ma'suliyat va o'z-o'zini tanqid qilish ruhida tarbiyalaydi.

Barcha tadqiqot faoliyatlari avvalo muammoni ko'ra bilish, to'g'ri belgilab olish asosida tahlil qilishdan boshlanadi. Afsuski, an'anaviy topshiriqlarda o'ta aniqlikda ko'rsatilgan, to'g'ri belgilab qo'yilgan savolga javob topish talab etiladi. Bu paytda o'quvchining xotira bazasini tekshiruvchi, xotirani mashq qildiruvchi jarayon amalga oshiriladi. Bunday vaziyatda ma'lumotlarni diqqat bilan o'rganish, ularni tahlil qilish, taqqoslash, holatning noaniq qismlariga taxminiy variantlar qo'yib ko'rish, vaziyatni tez anglash qobiliyatlariga ehtiyoj qolmaydi va ularning rivojlanishiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Ayniqsa bir xil qolipga solingan, yana bir qancha javob variantlari ham berilgan test topshiriqlari, garchi bilim bazasini kengaytirsada, tadqiqotchilik faoliyatining birinchi bosqichiga tegishli

muammoni ko‘ra bilish ko‘nikmalarini rivojlanishga yordam bermaydi. Masalan anorganik moddalarning asosiy sinflari mavzusini mustahkamlashda, an‘anaviy ko‘rinishdagi “Is gazi oksidlarning qaysi turiga kiradi?” deb qo‘yilgan savol, aniq va tushunarli shaklga ega bo‘lib, bu ma‘lumotni bilgan o‘quvchilar, o‘z xotirasiga tayangan holda “tuz hosil qilmaydigan yoki betaraf oksidlar guruhiga” deb javob berishlari kifoya qiladi. Agar shu savolni “Quyidagi moddalar orasida qaysi oksidlar guruhining yagona vakili berilgan? SO_3 , CO_2 , CaO , K_2O , CO , ZnO , Al_2O_3 ” ko‘rinishida qo‘yilsa, avvalo, muammoning qo‘yilishiga diqqat qaratiladi. Qioysiy tahlil asosida, kislotali oksidlar ikkita (SO_3 , CO_2), asosli oksidlar ikkita (CaO , K_2O), amfoter oksidlar ham ikkita (ZnO , Al_2O_3), faqat CO bir o‘zi berilgani ma‘lum bo‘ladi va shundan keyingina savolda suvning qaysi oksidlar guruhiga kirishi so‘ralayotgani aniq bo‘ladi. Bunday shaklda qo‘yilgan savollar o‘quvchilarning muammoni ko‘ra bilish, belgilab olish qobiliyatlarini mashq qildirib, intellektual qobiliyatlarini shakllantirishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Zubaydov U.Z. Kimyoni o‘rganish jarayonida maktab o‘quvchilarining yoshi va individual xususiyatlari. -Dushanbe, Irfon 120s.
2. Rubinshteyn, S.L. Umumiy psixologiya asoslari / S.L. Ruby - mat. - M.: Uchpedgiz, 1940. - 596 b.
3. Suxomlinskiy, V.A. Tanlangan pedagogik ishlar: Zt.da. / V.A. Suxomlinskiy / komp. O.S. Bogdanova, V.V. Smal, A.I. Suxomlin -osmon. - M.: Pedagogika, 1981. - T. 3. - 640 b.
4. Mirzamatova. Sh. T. Kimyo ta‘limi jarayonida o‘quvchilar bilimlarining intellektual - prognostik salohiyatlarini shakllantirishda tafakkurning roli // Toshkent davlat pedagogika universiteti ilmiy axborotlari ilmiy-nazariy jurnali. 2023 12-son.
5. Bobonazarovna, F. S., & Abduhamidovich, N. A. (2021). Development of Mathematical Literacy in Chemistry Lessons. *European Scholar Journal*, 2(3), 97-99.